

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.06>
УДК 343.13; 343.98

А. Ф. Волобуєв, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор,
М. В. Даньшин, заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор,
E-mail: crime.science@ukr.net

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Проаналізовано вплив реформування кримінального процесу, зокрема суттєвого розширення змагальності в досудовому розслідуванні й судовому розгляді, на визначення завдань криміналістики. Досліджено пропозиції вчених щодо виділення в криміналістиці окремих підсистем знань і рекомендацій, зорієнтованих на вирішення завдань різними суб'єктами кримінального провадження.

Ключові слова: завдання кримінального провадження, досудове розслідування, судовий розгляд, сторони, адвокатська діяльність, змагальність.

Із прийняттям в Україні нового Кримінального процесуального кодексу (2012 р.), незважаючи на його чисельні недоліки, сталася кардинальна концептуальна зміна в системі кримінального провадження. Її сутність проявляється не тільки в значному розширенні прав захисника в кримінальному процесі та законодавчому використанні таких понять, як сторона захисту і сторона обвинувачення, але й у фактичному зміщенні акцентів у кримінальному провадженні – тепер основні завдання кримінального провадження вирішуються безпосередньо в судовому засіданні, у яких суд не «зв'язаний» матеріалами кримінальної справи, складеної слідчим і прокурором (стороною обвинувачення) під час досудового розслідування. І хоча пошук оптимальної моделі кримінального процесуального доказування продовжується¹, на сьогодні можна констатувати суттєву зміну існуючої парадигми кримінального процесу. У зв'язку із цим підлягають корекції і традиційні погляди щодо завдань криміналістики в кримінальному процесі, що й складає мету цієї статті.

До 2012 р. в Україні діяв КПК 1961 р., до якого вносилися чисельні зміни, але які суттєво не змінили радянського за своєю суттю порядку про-

¹ *Погорецький М. А.* Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 3. С. 63–79. *Шумило М. Є.* Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Там само.* С. 95–104.

вадження в кримінальних справах і правового статусу учасників¹. Його сутність визначалася тим, що він створювався зовсім не для вирішення пріоритетного завдання захисту прав і свобод людини, а для обслуговування тоталітарного режиму, забезпечення його ідеології та стійкості. Отже, у суверенній Україні довгий час діяв кодекс, відповідно до якого в кримінальних провадженнях головну роль відігравали правоохоронні органи, які виконували переважно репресивну функцію й охороняли не суб'єктивне право громадянина, а матеріальне право держави. Це стосувалося не тільки, наприклад, забезпечення права підозрюваного й обвинуваченого на захист (момент залучення адвоката і його статус), але й потерпілого. Суд же був фактично відсторонений від вирішення цих питань під час здійснення попереднього (досудового) слідства. Більше того, він був скрутий межами кримінальної справи, яка компонувалася слідчим і прокурором і яка направлялася до суду після завершення попереднього розслідування. Отже, кримінальна справа фактично визначала й зміст судового розгляду – суд спирався на вже прийняті процесуальні рішення та протоколи слідчих дій. При виявленні суттєвих прогалин, упущень у сформованій системі доказів або помилок попереднього слідства суд, як правило, відправляв справу на додаткове розслідування для усунення виявлених недоліків, а виправдувальні вердикти були надзвичайною рідкістю.

Безумовно, за такого порядку кримінальних проваджень криміналістика була покликана, у першу чергу, забезпечувати попереднє розслідування злочинів своїми науковими розробками (технічними засобами, тактичними прийомами проведення слідчих дій, методичними рекомендаціями), і вона виконувала цю функцію. Найбільш яскраво це відобразалося в гаслі «криміналістика на службі попереднього слідства» (значний час у 50–60-х роках минулого століття в СРСР під таким гаслом друкувалося провідне криміналістичне видання). Така орієнтація зумовлювала й відповідних суб'єктів застосування її рекомендацій – слідчого, прокурора, експерта-криміналіста (тобто штатних працівників правоохоронних органів). За наявної системи судочинства це призводило, як би це не заперечувалося, до певного «обвинувального ухилу» в розвитку криміналістики. Видається, що саме цим пояснюється дослідження в ті часи проблем тактики проведення окремих слідчих дій, пов'язаних із дезінформацією їх учасників, застосуванням «психологічного реагенту», «слідчих хитрощів», «психологічних пасток» тощо².

Нині ситуація кардинально змінилася – КПК України 2012 р. переніс акцент у доказуванні в судове засідання, де відбувається змагання сторін, які мають рівні права на збирання та подання до суду доказів і в доведенні

¹ Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні: загальні положення і досудове провадження (2006–2011 роки) : монографія. Донецьк : Донецьк. юрид. ін-т МВС України, 2012. С. 6–7.

² Карнеева Л. М. Судебная этика и тактика допроса. Этика предварительного следствия. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. С. 61–62. Коновалова В. Е., Сербулов А. М. Следственная тактика: принципы и функции. Киев : РИО МВД УССР, 1983. С. 100–109.

перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України). Наділення захисника правом збирання доказів (у тому числі залучення для цього експертів) під час кримінального провадження за сутністю означає утвердження принципу змагальності не тільки в судовому розгляді, але й на стадії досудового розслідування. Тобто можна говорити про появу альтернативного стороні обвинувачення «адвокатського розслідування».

Ця новела кримінального процесуального законодавства зумовлює і певний перегляд завдань криміналістики, яка раніше традиційно була націлена лише на обслуговування органу досудового розслідування. Видається, що саме з цим пов'язані поява й поширення серед частини російських криміналістів ідеї про виділення такої нової галузі криміналістики, як «криміналістика захисту»¹. Так, О. Я. Баєв зазначає, що предметною областю криміналістичної методики (як і всієї цієї науки) є не тільки розслідування, а й кримінально-процесуальне дослідження злочинів усіма професійними суб'єктами такого, у тому числі й адвокатами². Отже, він у предмет криміналістики включає не тільки діяльність органу досудового розслідування, але й діяльність адвокатів у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим О. Я. Баєв запропонував виділення в криміналістиці самостійної наукової підсистеми – криміналістичної адвокатології. Його хід думок є досить цікавим, коли він зазначає, що криміналістика має своєю службовою метою теоретичне забезпечення діяльності з розкриття й розслідування злочинів, але водночас підкреслює, що зовсім інша службова роль у адвокатології: теоретичне забезпечення діяльності професійного захисника в кримінальних справах. Її завдання, на думку О. Я. Баєва, полягає не в розкритті та розслідуванні злочинів, більше того, навіть не у встановленні істини в кримінальних справах, а у виявленні обставин, що виправдовують осіб, обвинувачених у вчиненні злочинів, і (або) пом'якшують відповідальність цих осіб³. На цій основі він, пропонує виділення двох підсистем криміналістики, фактично вирізняє і дві взаємовиключні групи завдань криміналістики.

Для оцінювання запропонованого концептуального підходу, на наш погляд, доцільним є аналіз чинного законодавства, яким регулюється діяльність адвоката в кримінальному провадженні. Відповідно до КПК України адвокат як учасник кримінального провадження, що наділений правом аналізу доказів, здійснює два види адвокатської діяльності: 1) захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі

¹ Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики. Минск : Амалфея, 2000. С. 19–20.

² Баєв О. Я. Основы методики уголовного преследования и профессиональной защиты от него (на примере уголовно-процессуального исследования должностных и служебных преступлений) : науч.-практ. пособие. Москва : Эксмо, 2009. С. 5.

³ Його же. Криміналістическая адвокатология как подсистема науки криминалистики. *Профессиональная деятельность адвоката как объект криминалистического исследования*. Екатеринбург : Чароит, 2002. С. 5–17.

(екстрадицію) (ч. 1 ст. 45 КПК України); 2) представництво потерпілого, здійснюване особою, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником і користується процесуальними правами потерпілого (ст. 58 КПК України). Розглянемо зміст зазначених видів адвокатської діяльності в контексті вирішуваних завдань за допомогою криміналістичних знань.

1. *Захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)* (ч. 1 ст. 45 КПК України). Фактично тут йдеться про здійснення захисту з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів особи, яка піддається кримінальному переслідуванню. Найчастіше в кримінальних провадженнях це стосується підозрюваного під час досудового розслідування та обвинуваченого (підсудного) у стадії судового розгляду.

При здійсненні захисту особи, яка піддається кримінальному переслідуванню, адвокат використовує криміналістичні знання, як справедливо стверджує О. Я. Баєв, не з метою встановлення істини в кримінальному провадженні, а для «...з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого» (ч. 1 ст. 47 КПК України). Але тут потрібно враховувати ту обставину, що, виконуючи свою функцію захисту особи, яка знаходиться в статусі підозрюваного, адвокат може опинитися у двох ситуаціях: а) коли підозрюваним дійсно було вчинено злочин; б) коли підозрюваний не вчиняв інкримінованого йому злочину.

У першій ситуації, коли підозрюваним дійсно було вчинено злочин, але він не визнає своєї вини (досвідчений адвокат зрозуміє це досить швидко), адвокат повинен керуватися п. 3 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який забороняє адвокату займати в справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат упевнений у самообмові клієнта¹. У цьому разі завдання захисника полягає аж ніяк не у встановленні істини, а у відшуканні таких обставин, які б давали підстави для висновку мінімум у недоведеності вини його клієнта. Такими обставинами можуть бути різноманітні прогалини чи процесуальні помилки, які були допущені слідчим під час досудового розслідування і які впливають на якість системи отриманих доказів обвинувачення (повноту встановлення обставин злочину, належність і допустимість отриманих доказів). Наприклад, типовою помилкою слідчих є захоплення найбільш імовірною версією на початковому етапі розслідування й нехтування перевіркою інших версій (неповнота розслідування), що може бути використано адвокатом разом з іншими тактичними помилками та процесуальними порушеннями (можливо, незначними) для побудови тактики захисту. Для відшукання таких помилок, звичайно, потрібні криміналістичні знання.

¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. Відом. Верхов. Ради України. 2013. №27. Ст. 282.

Отже, здійснюючи захист у цій ситуації, адвокат уже на стадії досудового розслідування свідомо буде свою діяльність на допущенні різноманітних криміналістичних помилок слідчого, які впливають на його процесуальні рішення й роблять уразливою систему доказів сторони обвинувачення при судовому розгляді. Видається, що з урахуванням цієї, на наш погляд, аксіоми адвокатської діяльності покладати на криміналістику розроблення якихось «адвокатських» рекомендацій, зорієнтованих на виявлення й використання помилок слідчого для побудови тактики захисту, є некоректним.

У ситуації, коли підозрюваний не вчиняв інкримінованого йому злочину, головне завдання адвоката також полягає аж ніяк не у встановленні істини (це завдання органу досудового розслідування), а в з'ясуванні обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення. Його виконання може здійснюватися шляхом виявлення неповноти проведеного розслідування, виявлення суттєвих криміналістичних і процесуальних помилок, які вплинули на формування доказів та їх оцінювання. Зазвичай в окремих ситуаціях, наприклад, при вчиненні злочину групою осіб, діяльність адвоката одного з підозрюваних може бути спрямована на доказування невинуватості свого підзахисного шляхом звернення уваги на обставини, які вказують на вину іншої особи. Але тут виникає, на наш погляд, ситуація конфлікту інтересів кількох адвокатів, що здійснюють захист кількох різних підозрюваних в одному кримінальному провадженні, який повинен вирішуватися на основі правил адвокатської етики. Зокрема, відповідно до ст. 8 Правил адвокатської етики адвокат у межах дотримання принципу законності зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта¹.

2. *Представництво потерпілого, здійснюване особою, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником і користується процесуальними правами потерпілого* (ст. 58 КПК України). Цей вид адвокатської діяльності суттєво відрізняється від попереднього розглянутого. Перш за все, потрібно звернути увагу, що адвокат у цьому разі виступає на стороні обвинувачення, оскільки потерпілий віднесений саме до цієї сторони (п. 19, ч. 1 ст. 3 КПК України). Отже, адвокат виконує спільні завдання з органом досудового розслідування й прокурором, що визначаються ст. 2 КПК України, зокрема забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Але виконує це завдання адвокат, перш за все, на захист прав, свобод і законних інтересів потерпілого (відновлення порушених прав та отримання відшкодування заподіяної винною особою моральної, фізичної або майнової шкоди).

Отже, адвокат, представляючи інтереси потерпілого в кримінальному провадженні, спрямовує свої зусилля на встановлення істини. А отже, його діяльність поряд із діяльністю слідчого набуває пізнавального характеру, у якій криміналістичні знання мають суттєве значення. Для цього адвокат, виступаючи представником потерпілого та користуючись його процесуальними правами відповідно до ст. 56 КПК України, зокрема, наділений правом:

¹ Правила адвокатської етики : затв. Звітньо-вибор. з'їздом адвокатів України 09.06.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17/paran4#n4> (дата звернення: 01.08.2018).

подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; заявляти відводи та клопотання; знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо потерпілого кримінального правопорушення.

Як показує слідчо-судова й адвокатська практика, такий вид адвокатської діяльності, як представництво потерпілого, є характерним у складних кримінальних провадженнях, зокрема, щодо техногенних катастроф із загибеллю людей (аварій на виробництві, морських, річкових і повітряних суднах), у яких потерпілими виступають досить великі групи осіб. Яскравим прикладом здійснення адвокатом представництва потерпілих із використанням криміналістичних та інших спеціальних знань є кримінальне провадження щодо загибелі в РФ атомного підводного човна «Курськ» у 2000 р., детально досліджене в книзі російського адвоката Б. А. Кузнецова «Она утонула...». Правда о «Курске», которую скрывают Путин и Устинов»¹. Як доводить її автор, кримінальна справа про загибель підводного човна та його екіпажу була незаконно закрита на основі підтасованих (сфальсифікованих) фактів комісійними судово-медичною та акустико-фонографічною експертизами, які в порушення чинного законодавства проводилися неповно, з використанням ненаукових положень і з виходом за межі компетенції експертів з окремих питань². Звертає увагу автор і на непроведення низки слідчих дій, зокрема допитів свідків та експертиз, спрямованих на встановлення окремих обставин підготовки й проведення військово-морських навчань за участю підводного човна «Курськ», проведення рятувальної операції після аварії, які могли знаходитися в причинно-наслідковому зв'язку з загибеллю підводного крейсера та його екіпажу.

Тут може складатися досить парадоксальна ситуація, коли орган досудового розслідування з певних причин (корупційних, політичних) не захищений у встановленні істини в кримінальному провадженні. Тому окремі службові особи вдаються до штучного створення перешкод у проведенні слідчо-розшукових дій, підтасовки фактів і їх неправильній оцінці з використанням спеціальних знань, у тому числі криміналістичних. Видається, що це може бути оцінено як прояв протидії розслідуванню (одна з його форм), маючи на увазі завдання кримінального провадження, визначені ст. 2 КПК України.

У цій ситуації адвокат, представляючи інтереси потерпілого в кримінальному провадженні та формально виступаючи разом з органом досудового розслідування на стороні обвинувачення, фактично виконує функцію контролю за повнотою розслідування і його якістю, піклуючись про права, свободи та інтереси потерпілого (кількох потерпілих). Видається, що адвокат тут виступає повноцінним і рівноправним суб'єктом пізнання й збирання доказів, який уповноважений використовувати криміналістичні знання в пов-

¹ Кузнецов Б. «Она утонула...». Правда о «Курске», которую скрывают Путин и Устинов. Изд. 2-е, перераб. и доп. Таллинн : КПД, 2013. 674 с. URL: http://imwerden.de/pdf/kuznetsov_ona_utonula_prawda_o_kurske_2013.pdf (дата звернення: 28.08.2018).

² Там само. С. 117–132, 173–184.

ному обсязі, як і орган досудового розслідування. Тому в цьому разі немає ніякої потреби у виробленні якихось специфічних криміналістичних положень і рекомендацій для адвоката в окремій підсистемі криміналістики, іменованій «криміналістична адвокатологія».

Таким чином, розглянувши два види адвокатської діяльності в кримінальному провадженні, можемо зробити висновок, що при першому виді адвокатської діяльності вона є лише засобом отримання аргументів для побудови лінії захисту й здійснюється, перш за все, шляхом пошуку порушень чи невиконання з боку органу досудового розслідування норм кримінального процесуального права, некваліфікованого застосування криміналістичних засобів, що ставить під сумнів отримані докази обвинувачення. Отже, адвокат використовує певні наукові положення та рекомендації криміналістики для визначення упущень з боку органу досудового розслідування, що дає підстави для спростування доводів сторони звинувачення й, безсумнівно, тлумачиться на користь підзахисного (навіть коли адвокат знає про його вину у вчиненні злочину). Видається, що абсурдно визначати завданням криміналістики розроблення певних рекомендацій, наприклад, щодо тактики поведінки та дій адвоката під час досудового розслідування з метою спонукання недосвідченого слідчого до помилок при проведенні слідчо-розшукових дій. Це фактично означало б розроблення рекомендацій щодо протидії розслідуванню й перешкоджанню встановленню істини, а отже, і порушення прав інших учасників кримінального провадження.

При другому виді адвокатської діяльності (представництво потерпілого) адвокат має завданням саме встановлення істини в кримінальному провадженні, оскільки це пов'язано з відновленням порушених прав, свобод і забезпеченням інтересів потерпілого. Потрібно підкреслити, що адвокат у цьому разі виступає на стороні обвинувачення та формально вступає в змагання зі стороною захисту – адвокатом підозрюваного. Видається, що це створює оптимальні взаємовідносини в кримінальному провадженні – своєрідну систему противаг інтересів, які при реалізації повноважень сторін забезпечують об'єктивність і неупередженість в досудовому розслідуванні й судовому розгляді.

Потрібно зазначити, що нерідко в юриспруденції використовується термін «адвокатське розслідування», що певним чином наводить підґрунтя до створення «криміналістичної адвокатології». Уявляється, що помилка в цьому питанні криється у тому, що право адвоката щодо самостійного збирання доказів ніяк не можна розглядати як окреме самостійне «адвокатське» розслідування злочину. Справа в тому, що в межах кримінального провадження кожен з його учасників може проводити своє «самостійне розслідування» (наприклад, можна говорити про уяву щодо розслідуваної події, яка складається в працівника оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, адвокатів, потерпілих, свідків), але формально крапка ставиться в рішенні суду. Отже, використовувати криміналістичні знання може кожний з названих суб'єктів, але це зовсім не дає підстав для поділу криміналістики на «підсистеми» залежно від тих суб'єктів, які ці знання використовують.

Підсумовуючи, потрібно підкреслити, що в умовах реформування кримінального процесу, його демократизації й значного розширення прав його учасників, зокрема сторони захисту, завдання криміналістики не повинні визначатися в угоду інтересам тієї чи іншої сторони. Як зазначав один з основоположників цієї науки Г. Гросс, виникнення криміналістики було продиктовано потребою судового слідчого в спеціальних знаннях, опрацьованих для вирішення специфічних завдань попереднього розслідування злочинів. Але ці знання призначені не тільки для судового слідчого, але й усіх, хто бере діяльну участь у встановленні злочину, та його винуватця¹. Тому основою для визначення завдань криміналістики є усвідомлення того, що ця наука знаходиться не на службі певного суб'єкта кримінального провадження, а на службі встановлення істини, яка визначається в результаті змагання сторін і відображається в рішенні суду. Очевидно, що при застосуванні криміналістичних засобів і прийомів як пізнавального інструмента потрібно враховувати, що отримані в результаті цього докази (і процедура їх отримання) будуть ретельно досліджуватися та оцінюватися при судовому розгляді суб'єктами з протилежними цілями з точки зору належності й допустимості цих доказів. Видається, що з огляду на змагальність сторін як у судовому розгляді, так і в досудовому розслідуванні потребують певної корекції окремі наукові положення та практичні рекомендації криміналістики, що були викладені в науковій і навчальній спеціальній літературі минулих років.

ЗАДАЧИ КРИМИНАЛИСТИКИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА

Волобуев А. Ф., Данышин М. В.

Исследованы отдельные тенденции концептуальных изменений в системе современного уголовного производства относительно использования криминалистических средств и приемов как познавательного инструмента в уголовном процессе Украины. Авторами проанализировано влияние реформирования отечественного криминального процессуального законодательства на определение целей и задач науки криминалистики, в частности акцентируется внимание на существенном расширении состязательности в досудебном расследовании и судебном разбирательстве. Проанализированы предложения некоторых ученых-криминалистов относительно выделения в современной криминалистике отдельных подсистем знаний и рекомендаций, сориентированных на разных субъектов уголовного производства. Представлена характеристика концептуального подхода к выделению в криминалистике «криминалистической адвокатологии». В связи с этим рассмотрены виды адвокатской деятельности в контексте решаемых задач с помощью криминалистических знаний. Отмечено, что адвокат во время выполнения своих профессиональных обязанностей – осуществления защиты лица, которое подвергается уголовному преследованию, или осуществления представительства пострадавшего, действительно использует криминалистические знания, но с разной целью. В последнем

¹ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва : ЛексЭст, 2002. С. 1–5.

случае цель и объем используемых адвокатом криминалистических знаний фактически совпадают с целью и объемом знаний органа досудебного расследования. Деятельность адвоката по представительству в уголовном производстве интересов пострадавшего проиллюстрирована материалами расследования техногенной катастрофы с гибелью людей. На этом фоне сформулирован вывод, касающийся противоречивости и невзвешенности предложения относительно формирования «криминалистической адвокатологии» как подсистемы криминалистики. Также на основании проведенного анализа предложено авторское видение современной интеграции криминалистических и уголовных процессуальных знаний. Резюмируется, что использовать криминалистические знания может каждый из участников уголовного производства в том объеме, который он считает нужным для достижения своей цели, однако это не дает оснований для деления криминалистики на специфические «подсистемы» в зависимости от субъектов ее использования. Подчеркнуто, что, учитывая коренное изменение отечественного уголовного процесса, ныне нуждаются в пересмотре или коррекции отдельные научные положения и практические рекомендации криминалистики.

Ключевые слова: задачи уголовного производства, досудебное расследование, судебное разбирательство, стороны, адвокатская деятельность, состязательность.

CRIMINALISTIC TASKS WHILE CRIMINAL PROCEDURE REFORMATION

Volobuiev A. F., Danshin M. V.

This article examines specifics trends of conceptual changes in the system of modern criminal proceedings regarding the use of criminalistic means and techniques as a cognitive tool in criminal procedure in Ukraine. Authors analyzed the reform impact of domestic criminal procedural legislation on definition of goals and objectives of criminalistics; in particular, the emphasis is on the significant expansion of competitiveness in pre-trial investigation and legal proceedings. Proposals of certain criminalists concerning allocation of separate subsystems of knowledge and recommendations directed at different subjects of criminal proceedings in modern criminalistics are analyzed. Characteristic of the conceptual approach of allocation Criminalistic Advocacy Studies is offered in Criminalistics. In this regard, types of advocacy activities in the context of solved tasks by means of criminalistic knowledge are considered. It is noted that attorney while performing his professional duties – the protection of a person who is subject to criminal prosecution, or the implementation of the representation of the victim, really uses criminalistic knowledge but for different purposes. In last case, the purpose and scope of the criminalistic knowledge used by a lawyer actually coincide with the purpose and scope of knowledge of the body of pre-trial investigation. Activity of a lawyer regarding a representation office while the criminal proceedings of the victim's interests is illustrated investigation materials of anthropogenic disaster entailing loss of life. Against this background, a conclusion is drawn on the contradiction and uncertainty of the proposal regarding the formation of "criminalistic advocacy" as a subsystem of criminalistics. According to the performed analysis of an author's vision of modern integration of criminalistic and criminal procedural knowledge is proposed. It is summarized that use of criminalistic knowledge can be carried out by each participant in the criminal proceedings in the scoop he thinks fit to achieve his goal, but this does not give grounds for the division of criminalistics into specific subsystems depending on the used subjects. It is emphasized that in view of the radical change regard-

ing domestic criminal procedure, nowadays some scientific norms and practical recommendations of criminalistics need to be reviewed or corrected.

Keywords: tasks of criminal procedure, pre-trial investigation, legal proceedings, parties, advocacy, competitiveness.

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.07>

УДК 343.98

В. В. Юсупов, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
E-mail: yusupov1vv@gmail.com

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛІСТИКИ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Досліджено генезу підходів науковців до визначення предмета криміналістики, запропоновано етапи розвитку уявлень про нього. Установлено трансформацію предмета криміналістики на сучасному етапі реформування органів кримінальної юстиції України. Зроблено висновок, що тлумачення криміналістичної науки і її предмета відображає стан криміналістики в конкретні періоди та найближчі перспективи її розвитку.

Ключові слова: криміналістика, предмет криміналістики, закономірності, що вивчає криміналістика, етапи розвитку предмета криміналістики.

Правильне визначення предмета науки є вихідною передумовою проведення досліджень, а тому конструктивний аналіз теоретичних положень про її предмет має бути одним із завдань будь-якої галузі наукового знання.

Суттєві зміни кримінального судочинства, які відбулися після набрання чинності Кримінального процесуального кодексу України, прийняття законів України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Національну поліцію», «Про Державне бюро розслідувань» та інших, реформа МВС, органів прокуратури, судова реформа призвели до зміни повноважень оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, експертних закладів правоохоронних органів, їх організаційно-структурних перетворень. Це зумовило виникнення цілком нових принципів, правил і положень розслідування кримінальних правопорушень, їх судового розгляду та запобігання злочинам. Такі зміни не могли не позначитися на криміналістиці.

Отже, нині відбувається трансформація предмета вітчизняної криміналістики як сучасної науки, що спрямована забезпечувати практику розслідування злочинів дієвими рекомендаціями, а уповноваженим суб'єктам пропонувати криміналістичні знання належного рівня. Потребує вдосконалення й існуюча в наукових джерелах періодизація становлення уявлень про предмет криміналістики.

Окреслення підходів до визначення предмета криміналістики, із висвітленням історичних етапів їх становлення, та встановлення сучасних теоретичних уявлень про предмет криміналістичної науки є *метою* статті.